

تحلیل محتوای کیفی

Qualitative Content Analysis

مؤلفین:

دکتر ندا مهر داد

دکتر سیده فاطمه حق دوست اسکویی

دکتر نعیمه سید فاطمی

اعضاء هیئت علمی دانشکده پرستاری و مامایی

و مرکز تحقیقات مراقبت های پرستاری

دانشگاه علوم پزشکی تهران

با همکاری:

حسین ابراهیمی

محبوبه رضائی

دانشجویان دکتری پرستاری دانشگاه علوم پزشکی تهران

سرشناسه

مهرداد ندا، ۱۳۴۲ -

عنوان و نام پدیدآور : تحلیل محتوای کیفی = Qualitative content / analysis مولفین ندا مهرداد، سیده فاطمه حق دوست اسکویی، نریمه سیدفاطمی، با همکاری حسین ابراهیمی، محبوبه رضایی.

مشخصات نشر : تهران: نشر و تبلیغ بشری

مشخصات ظاهری : ۱۰۲ ص.

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۹-۳۱۸-۴

فهرست نویسی : فیبا

یادداشت : کتابنامه: ص. ۸۹

موضوع : تحلیل محتوا

موضوع : تحقیق کیفی - روش شناسی

شناسه افزوده : حق دوست اسکویی، فاطمه، ۱۳۳۱ -

شناسه افزوده : سیدفاطمی، نریمه السادات، ۱۳۴۳ -

شناسه افزوده : ابراهیمی، حسین، ۱۳۴۳ -

شناسه افزوده : رضایی، محبوبه، ۱۳۵۷ -

رده بندی کنگره : ۱۳۹۱ ت ۳/۹۶۳

رده بندی دیویی : ۴۰۱/۴۱

کتابشناسی ملی : ۲۹۷۳۲۸۷

نام کتاب: تحلیل محتوای کیفی

مولف: دکتر ندا مهرداد، دکتر سیده فاطمه حق دوست اسکویی، دکتر نریمه سیدفاطمی

با همکاری: حسین ابراهیمی، محبوبه رضایی

ناشر: بشری مرکز نشر علوم پزشکی

طرح جلد: مهندس محسن جلیل زاده خوئی

صفحه آرای: مریم شجاع

تیراژ: ۲۰۰ جلد

چاپ و صحافی: طیف نگار

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۲

قیمت: ۶۹۰۰ ریال

فروشگاه: تهران - خیابان انقلاب - ضلع شرقی دانشگاه تهران - خیابان قدس - پلاک ۳ - واحد ۴ و ۵

تلفن: ۶۶۴۰۶۳۱۵، ۶۶۴۶۵۸۰۶ فکس: ۶۶۴۹۷۸۵۴

دفتر مرکزی: تهران - خیابان انقلاب - ضلع شرقی دانشگاه تهران - خیابان قدس - پلاک ۳ - واحد ۹

تلفن: ۶۶۴۱۰۲۵۶، ۶۶۴۹۸۷۸۵ فکس: ۶۶۹۵۵۹۱۶

مشارکت کنندگان و خرید اینترنتی از سایت www.msps.ir مقدور می باشد.

این اثر - مشمول حقوق حمایت مولفان و مصنفان و هزاره نامان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

صفحه	عنوان
.....	سخن آغازین
۱.....	مقدمه
۳.....	اهمیت به کارگیری تحلیل محتوا
۴.....	تاریخچه
۶.....	تعریف
۹.....	هدف و کاربردهای تحلیل محتوا
۱۱.....	تفاوت‌های تحلیل محتوای کمی و کیفی
۱۳.....	استقراء در برابر قیاس
۱۳.....	تحلیل محتوای کمی
۲۳.....	تحلیل محتوای کیفی
۲۷.....	مفاهیم مورد استفاده در تحلیل محتوای کیفی
۳۶.....	فرایند تحلیل محتوای کیفی
۴۶.....	رویکردهای تحلیل محتوای کیفی
۵۹.....	قابلیت اعتماد
۶۱.....	مزایای استفاده از تحلیل محتوا
۶۲.....	چالش‌های تحلیل محتوای کیفی
۶۳.....	نتیجه‌گیری
۶۵.....	واژه‌ها و اصطلاحات
۷۳.....	ضمیمه
۱۹.....	منابع

یک قطعه فلز، زمانی که حرارت می بیند، ذوب می شود و بواسطه قوانین علم فیزیک میزان انبساطی که در فلز در موقعیت های خاص اتفاق خواهد افتاد، قابل پیش بینی است. در حالیکه زمانی که یک فرد شغلش را از دست می دهد و افسرده می شود، بدین معنا نیست که او هر زمانی که شغلش را از دست بدهد، افسرده خواهد شد یا اینکه هر فردی که شغل خود را از دست بدهد، افسرده می گردد. بشریت شیء نیست بلکه رفتارها، احساسات، ادراکات و نگرشهایی دارد که می تواند مورد پژوهش و بررسی قرار گیرد. این کار از طریق پژوهش کیفی صورت می گیرد. یکی از روش های پژوهش کیفی، تحلیل محتوای کیفی است که موضوع این کتاب می باشد. با توجه به نیاز روزافزون جامعه علمی به درک هرچه بهتر پژوهش کیفی و بویژه تحلیل محتوای کیفی، این کتاب به رشته تحریر درآمده است تا این نیاز را برآورده سازد.

روش پژوهشی تحلیل محتوا بیش از این به عنوان یک روش آنالیز مطرح بود و در حال حاضر به عنوان یک رویکرد کیفی مطرح می باشد که بسیاری از پدیده های حساس و چندبعدی را می توان با استفاده از این روش مورد تحلیل و بررسی قرار داد. کتب بسیاری در زمینه پژوهش کیفی تالیف، ترجمه و یا تدوین شده است که در آنها به روش های مختلف پژوهش کیفی مانند نظریه پایه، پدیده شناسی، قوم نگاری پرداخته شده است، لیکن در بسیاری از آنها یا به تحلیل محتوا اشاره ای نشده و یا اینکه به صورت کامل و جامع به آن نپرداخته اند. در این کتاب، رویکرد تحلیل محتوا به طور کامل و با ذکر جزئیات شرح داده شده است. تمام مطالب کتاب به صورت «Reference Based» آورده شده یعنی در متن کتاب به منبع هر مطلب اشاره شده است تا به غنا و اعتبار آن بیفزاید.

روشهای پژوهش کیفی یکی از واحدهای درسی مهم مقطع دکتری در بسیاری از رشته های تحصیلی ازجمله پرستاری، بهداشت باروری و سایر رشته های علوم پزشکی است. یکی از مهم ترین عناوین سرفصل این درس، تحلیل محتوای کیفی است و در نگارش

رساله‌های دکتری استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی یکی از رویکردهای کاربردی رایج توسط دانشجویان است. تعدادی از مقالات استخراج شده از رساله دانشجویان نیز به روش تحلیل محتوای کیفی در مجلات معتبر داخلی و خارجی به چاپ رسیده و می‌رسد. امید است تالیف این کتاب گامی کوچک در جهت آشنایی بیشتر دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی در بسیاری از رشته‌ها بویژه رشته‌های علوم پزشکی، علوم اجتماعی و سایر محققین علاقه‌مند به روش پژوهشی تحلیل محتوا باشد.

انسان از بدو تولد نسبت به محیط خویش کنجکاو بوده و تلاش کرده است که مسائل پیچیده و بغرنج زندگی خود را حل کند. روش هایی که انسان برای حل مسائل یا پاسخ دادن به سوالهای خود انتخاب کرده، متفاوت بوده است. با وجود منابع اطلاعاتی نظیر تجربه، اظهار نظر صاحب نظران، باید توجه داشت که اطلاعات ناشی از دانش سازمان یافته، می تواند با ارزش ترین شرایط و امکانات را درباره تصمیم گیری فراهم سازد. یک پژوهشگر می تواند برای کسب اطلاعات معتبر و ارائه پیشنهاد های مفید از منابع موجود و پژوهش های علمی استفاده کند. اما پژوهش چیست (۱)؟

«پژوهش» به معنای «جستجوی دوباره»^۲ یا «بررسی دقیق»^۳ است و آن جستجوی نظام مند یا مطالعه ای است که دانش موجود را پالایش و معتبر ساخته و دانش جدید را توسعه می بخشد. مطالعه نظام مند مستلزم برنامه ریزی، سازماندهی و استمرار است. هدف نهایی پژوهش توسعه بدنه دانش برای یک رشته و یا حرفه مانند پرستاری است که در آن حرفه لازم است پژوهش توسعه یافته و دانش، خصوصاً دانشی که برای بهبود عملکرد بالینی مورد استفاده قرار می گیرد، پالایش گردد (۲). در پژوهش پرستاری، سوالات تحقیق مرتبط با ایجاد فعالیت های حرفه ای و متناسب با مسئولیت پرستاران در حیطه های آموزش پرستاری، مدیریت خدمات پرستاری و تمام جنبه های عملکردی پرستاری می باشد. پژوهش، بصیرت های جدیدی را در عمل پرستاری فراهم می کند و منجر به درک عمیق از مفاهیم مرکزی مراقبت پرستاری می گردد (۳).

انسان موجودی پیچیده و چند بعدی است و اندازه گیری و درک عمیق این موجود پیچیده چالش برانگیز است. روش تحقیق کیفی برپایه این پیش فرض بنا نهاده شده که حقیقت پویا است و چشم اندازی را برای جستجو و درک عناصر انسانیت که از طریق روش های تحقیق کمی، شدنی نیست پیشنهاد می کند. واژه «کیفی» بدین معنا است که شخص به بررسی کیفیت موضوع می پردازد و توجهی به کمیت، مقدار، شدت و تکرار آن موضوع ندارد. اندازه گیری کیفیت هم تلویحاً اشاره به سطح ذهنیت

1 - Research

2 - To search again

3 - To examine carefully

می‌کند. از نظر دنزین^۱ و لینکلن^۲ محققان کیفی بر طبیعت ساختارمند اجتماعی واقعیت، ارتباط نزدیک بین پژوهشگر و موضوع پژوهش و عوامل موقعیتی که پژوهش را شکل می‌دهد، تاکید دارند. قبل از دهه ۱۹۷۰ میلادی، از روش‌های پژوهش کیفی بیشتر در رشته‌های انسان‌شناسی و جامعه‌شناسی استفاده می‌شد. طی دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی، روش‌های پژوهش کیفی در رشته‌های آموزش، مدیریت، مطالعات زنان و پرستاری نیز به وفور به کار گرفته شد. از آنجا که پرستاری اساساً بر روی فرد به عنوان یک کل تمرکز دارد، این رویکرد کل‌نگر به فرد، تناسب استفاده از پژوهش کیفی را در پرستاری نشان می‌دهد. لذا روش‌های کیفی به صورت فزاینده‌ای در پژوهش‌های پرستاری رایج گردید (۴).

هم‌اکنون مطالعات کیفی بی‌شماری با استفاده از روش‌های گوناگون پژوهشی انجام می‌شود. به عبارت دیگر انواع گوناگونی از روش‌های پژوهش کیفی برای تولید دانش پرستاری وجود دارد. این روش‌ها شامل پدیده‌شناسی^۳، نظریه پایه^۴، قوم‌نگاری^۵، تحقیق تاریخی^۶ و تحلیل محتوا^۷ است. این کتاب تمرکز بر روش پژوهش تحلیل محتوای کیفی دارد (۲).
تحلیل محتوای کیفی در طی سالهای اخیر در مطالعات مربوط به علوم سلامتی و خصوصاً در پرستاری به طور گسترده مورد استفاده قرار گرفته است. بیش از ۴۰۰۰ مقاله منتشر شده طی سالهای ۱۹۹۱ تا ۲۰۰۲ با رویکرد تحلیل محتوای کمی و کیفی در پایگاه اطلاعاتی سیناهل^۸ یافت شده است. رشد استفاده از روش تحقیق تحلیل محتوا از ۹۷ مقاله در سال ۱۹۹۱ به ۳۳۲ مقاله در سال ۱۹۹۷ و ۶۰۱ مقاله در سال ۲۰۰۲ رسیده است (۵، ۶).

مقالات منتشر شده فوق بر چگونگی تحلیل متمرکز نبوده است و در بررسی مروری بر پایگاه‌های داده‌ای سیناهل، اووید^۹ و مدلاین^{۱۰} نشان

1 - Denzin

2 - Lincoln

3 - Phenomenology

4 - Grounded theory

5 - Ethnography

6 - Historical research

7 - Content analysis

8 - Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL)

9 - OVID

10 - Medline